

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

OVER HET
W O O R D E N B O E K

VOOR DE

*NEDERDUITSCH*E SPELLING,

VOLGENS

MR. WILLEM BILDERDIJK;

DOOR

A. de Jager.

In het jaar 1829 verscheen »te 'sGravenhage, bij J. Immerzeel, Junior,» het »*Woordenboek voor de Nederduitsche Spelling, volgens Mr. Willem Bilderdijk,*» 264 pagg. in gr. 8vo. Niet lang na de uitgave werd over dit boek een zeer ongunstig oordeel uitgebragt, door den steller van het »*Levensbericht van Mr. W. Bilderdijk,*» geplaatst voor 's dichters »*Nicotiaansche kruid en Uitzicht op mijn dood*» (Rotterdam, bij A. F. H. Smit, 1832). In eene noot leest men daar bl. 39 het volgende: »men hechte vooral niet aan het *Woordenboek* enz., dat dikwijls op een dwaalspoor leiden zou, en aanwijzingen bevat strijdig met zijne (B.) uitgedrukte gevoelens; — Doch dat *Woordenboek* is ook nimmer door hem-zelfen vervaardigd geworden.» Als niet onnatuurlijk was, trok zich de heer Immerzeel die afkeurende oordeelvelling aan. In een »*Brief aan den Redacteur der Vaderlandsche Letteroefeningen,*» (Jaarg. 1832 van dat Tijdschrift, n°. 11) verklaarde hij, dat »hij alleen op menigvuldig aanzoek van taalliefhebbers, die B. stelsel aankleefden, aan dezen in bedenking gaf, of het tot algemeenmaking zijner taalregels niet raadzaam zoude zijn, om aan zijne vele werken ook een *Woordenboek voor de Spelling* toe te voegen; dat B. dit volkomen beaamde, en ten ge-

volge daarvan zelf de kopij voor dit Woordenboek voor de pers gereed maakte, en er de drukproeven van corrigeerde.”

Het nommer der Letteroefeningen, waarin deze verklaring voorkomt, is mij in der tijd toevallig niet in handen gekomen: anders had ik ze waarschijnlijk beantwoord; want de afkeurende noot, boven aangehaald, was eigenlijk in substantie van mij afkomstig. De heer Maronier, namelijk, op verzoek van den Boekhandelaar Smit op zich genomen hebbende, een Levensbericht van B. te schrijven, verlangde dit te doen in de spelling van den dichter zelve, en vroeg mij tot dat einde 'smans Woordenboek ter leen. Ik zond hem dit, met eenige letteren tot narigt, aangaande de waarde van het boek. Mijn stadgenoot vond goed, van mijne gemaakte aanmerking gebruik te maken in de meergemelde noot van zijn Levensbericht, tegen welke het schrijven van den heer Immerzeel gerigt is.

Ik zelf uitte daarna voor het publiek onbewimpeld mijn oordeel over het Woordenboek in mijn Taalkundig Magazijn, I. bl. 228, in dezer voege: » na een naauwkeurig onderzoek van dit zonder eenig voor- of naberigt in druk verschenen werk, is mij gebleken, dat het, uit hoofde van deszelfs onnaauwkeurigheden en strijdigheden met Bs. uitgedrukte gevoelens, den naam van *Woordenboek volgens Bilderdyk* niet mag dragen en geenerlei gezag heeft.”

Sedert is de geschiedenis van de vervaardiging van het Woordenboek opgehelderd geworden. Het handschrift van B. is in December 1834 op eene openbare veiling te Amsterdam verkocht 1), en, zoo als dit reeds vooruit genoegzaam te bemerken was, gebleken niet anders te zijn,

1) Voor f 6,75. Het HS. der Spraakleer is op dezelfde verkooping aangekocht door Mr. H. J. Koenan, voor f 30.

dan een exemplaar van Siegenbeeks Woordenboek, veranderd, maar dan toch door Bs. eigen hand, naar de Bilderdijsche spelling.

Ik had gemeend, dat de correctie van Siegenbeeks Woordenboek niet door B. zelve, maar door een ander geschied was. Ik kon mij, om meer dan ééne reden, niet ligt voorstellen, dat B. zich tot zulk een' arbeid zou verledigd hebben; ook voert het werk ten titel: »Woordenboek *volgens* — en niet *door* — Mr. W. B.,” en is het van geenerlei berigt aan den lezer voorzien. In zoo verre dus heb ik mis geoordeeld. B. heeft met eigen hand de veranderingen en aanvullingen in het Siegenbeeksche Woordenboek aangeteekend; doch dat het werk daardoor een »werk, door B. vervaardigd” zou geworden zijn, zal wel niet beweerd kunnen worden. Het is en blijft het Woordenboek van Siegenbeek, veranderd en aangevuld door Bilderdijsch.

Was die verandering nu naar behooren geschied, en in overeenstemming met het Bilderdijsche spelsysteem, dan had het boek eenige waarde; doch dit is het geval niet. De noot van 1832 heeft het duidelijk gezegd, en de heer Immerzeel heeft zelfs met geen enkel woord getracht het te wederleggen.

De verlevendigde belangstelling, die sedert eenigen tijd door verschillende letterkundigen onder ons in de litteratuur van Bs. werken is betoond, heeft den lust bij mij opgewekt, om het oordeel, voor verscheidene jaren door mij herhaaldelijk over het Woordenboek van B. uitgebragt, thans te staven. Met de aantekeningen vóór mij, welke eene vergelijking van dat werk met het Woordenboek van Siegenbeek mij toen hebben in de pen gegeven, is die taak niet moeilijk.

Dat het Woordenboek van B. eigenlijk een gewijzigde naderdruk is van dat van S., valt reeds op het uiterlijk aan-

zien in het oog. Zelfs de *Lijst der verkortingen* komt letterlijk overeen, op ééne uitzondering na; S. heeft:

»v. d. beteekent *verleden deelwoord*.”

doch B.:

»d. v. beteekent *deelwoord des verleden tijds*.”

Eene verbetering, zal men welligt zeggen; maar zij beteekent niets, want het geheele boek door is »v. d.” behouden. De nadruk is zoo letterlijk, dat de weinige drukfouten, bij S. voorkomende, doorgaans ook bij B. worden gevonden; bij voorb.

Sieg. »Jaar, z. n. M. m. jaren.”

Bild. »Jaar, z. n. M. m. jaren.”

Sieg. »Wulp, zie *welp*” in plaats van: »Welp, zie *wulp*.”

Bild. »Wulp, zie *welp*” in plaats van: »Welp, zie *wulp*.”

In nauwkeurigheid van correctie laat Sieg. Bild. verre achter zich. Om nu niet te spreken van misstellingen, die den zin niet storen; van de artikels die tweemaal, of (en dat is dikwerf het geval) verkeerd geplaatst zijn, bepaal ik alleen de aandacht tot *spelfouten*, die in een woordenboek voor de spelling wel van het meeste gewigt zullen zijn. Zoo heeft B. onder anderen:

Bl. 7 Aankneeden	voor Aankneden.
» 9 Aanpreken	» Aanpreëken.
» 32 Beem	» Been.
» 36 Benijpen	» Benijden.
» 39 Berichten	» Betichten.
» 42 <i>bezvette</i>	» <i>bezweette</i> .
» 45 Boedlaadje	» Boelaadje.
» 47 Brak	» Brat.
» 56 <i>doorkooken</i>	» <i>doorkoken</i> .
» 62 Drach	» Dracht.
» 69 Gaarer	» Garer.

Bl. 72 Gefecmel	voor Gefemel.
» 91 Hijsen	» Hijschen.
» 93 Hoovaardig	» Hovaardig.
» 112 Klust	» Kluts.
» 116 Kordegaard	» Kortegaard.
» » korzelen	» korzeler.
» 117 kreegel	» kregel.
» » Kreevel	» Krevel.
» 118 worter	» wortel.
» 124 thans	» thands.
» 125 lineaalen	» linealen.
» 131 Meten	» Metten.
» 135 vyzel	» vyzel.
» 136 Moskoviesch	» Moskovisch.
» » Mout	» Mout, <i>gemoute garst.</i>
» » Mouw, <i>gemoute garst</i>	» Mouw.
» 161 Onwaardeerlijk	» Onwaardelijk.
» 166 Opschorsen	» Opschorschen.
» 169 overgaren	» overgaären.
» 171 Overtreden	» Overreden.
» 173 Overzeide	» Overzijde.
» » Overzulks, byv. n.	» byw.
» » paarschen	» <i>paarsche.</i>
» 225 Verdooven	» Verdoven.
» 228 Verklaarer	» Verklarer.
» 230 Vermist	» Vermits.
» 231 Verplassen	» Verplasschen.
» 235 Verwaardelijk	» Verwardelijk.
» 236 Verwachten	» Verzachten.
» 241 Voordienen	» Voordieners.
» 244 Voorschieten	» Voortschieten.
» 249 eene	» een.
» 262 Zoetelaars	» Zoetelaar.

Enz. Enz.

De correctie van het Woordenboek, niettegenstaande er door den heer Immerzeel naar zijne verzekering *f* 47

voor »*extra-correctie*» betaald is, laat dus nog vrij wat te wenschen over. De uitgever zelf, bekwaam letterkundige als hij was, had, dunkt mij, voor een' zuiverder druk moeten zorg dragen.

Een ander gebrek van het Woordenboek is, dat het den gebruiker niet zelden in den steek laat, wanneer hij de echt-Bilderdijsche schrijfwijze tracht op te sporen. Op vele artikels is de Siegenbeeksche spelling behouden en daarnevens eene andere, met de bijvoeging van »of» of »beter». Bij voorb.

- Aanbei, *beter* en *eigenlijk* ambei.
- Ansjovis, *beter* anchovis.
- Artikel, *beter* artykel.
- Besingelen, *beter* bécingelen.
- Braband of Brabant.
- Brandenetel, *beter* brandnetel.
- Daauwen of dauwen.
- Dauwel, ook douwel.
- Fabriek of fabryk.
- Garnaal of garnaat.
- Gefleem, of *beter* gevleem.
- Grinneken, of *beter* grinniken.
- Hachjen of hachtjen.
- Hiacint, *beter* hyacinth.
- Jakob of Jacob.
- Krip, *beter* krep.
- Kwipsch, *beter* quipsch.
- Marsepein, *eigenlijk* massepain.
- May of Mei.
- Mijter, *beter* miter.
- Mirt of myrt.
- Okshoofd, *beter* oxhoofd.
- Onordelijk of onordendlijk.
- Ordelijk, Ordentlijk of ordendlijk.
- Pals (*kwalijk*) paltz.
- Paneel, *panneel*, *paneelen*.

Postelein, *beter* pastelein.
Sagen, *beter* tsagen.
Sarren, *beter* tsarren.
Sekse, *beter* sexe.
Singel *of* *beter* cingel.
Solfer *of* *beter* sulfer.
Spon, *beter* spons.
Suizebollen, *of* *beter* zuizebollen.
Suizelen *of* *beter* zuizelen.
Suizen *of* *beter* zuizen.
Taf, *beter* taft.
Toovenaar, *of* *beter* tooveraar.
Weener, *of* *beter* Weenner.
Zeuny *of* zeunie.”

Indien van tweederlei schrijfwijze de eene *beter* is dan de andere, waarom dan de minst goede opgenomen in een boek, dat mij de beste moet aanwijzen? En kent men mij de bevoegdheid toe, om naar omstandigheden de beste te kiezen, dan heb ik het Woordenboek niet noodig. Ik verlang daarin geen weifelende, maar stellige uitspraak.

Zulk weifelen tusschen de bestaande en de eigene spelling treft men ook in andere opzigten aan.

De uitgang *waarts*, door Bild. bestendig *waart* geschreven en dus ook in zijne Spraakleer (bl. 236 en volg.) aangewezen, is in het Woordenboek nu behouden, dan verlaten. Men vindt woorden met *waart*:

• Oostwaart.”

met *waarts*:

• Inwaarts.
Voorwaarts.
Werwaarts.
Westwaarts.”

met *waart* en *waarts*:

• Derwaart en derwaarts.
Herwaart en herwaarts.

Nederwaart *en* nederwaarts.

Noordwaart *en* noordwaarts.

Opwaart *en* opwaarts.

Uitwaart *en* uitwaarts.”

Ten aanzien van het invoegen der *d* achter de *r*, in bijvoegelijke en zelfstandige naamwoorden heerscht niet minder onregelmatigheid. Zonder *d* heeft men bij voorb.

• Breekbarer.

Dankbrer.

Doorwaadbarer.

Draagbarer *of* draagbrer.

Geloofbarer, *meestal* geloofbrer.

Bitterer.

Dapperer.

Dorrer.

Klarer.

Magerer.

Regeerer.

Scheerer.

Toehoorer.

Verhurer.

Zweerer.”

Met en zonder de *d*:

• Beroerder *of* beroerer.

Bewaarder *of* bewarer.

Bordurer *of* borduurder.

Durer *of* duurder.

Gaarer, *in dagelijksche uitspraak* gaarder.

Hoorder *of* hoorer.

Schoffeerer *of* schoffeerder.

Uitvoerer *of* uitvoerder.

Verhoorer *of* verhoorder.

Verterer *of* verteerder.

Vierderhande *of* viererhande.

Vierderlei *of* vierenlei.

Vierenddeel *of* beter vierdedeel.”

en met de *d* alleen :

• Ontwifelbaarder.

Samenzweerder.

Verstoorder."

Staat men het beginsel voor, dat het invoegen der *d* in de genoemde gevallen willekeurig is, het zij zoo! Doch dan is iedere aanwijzing daaromtrent in het Woordenboek overtollig; en eene aanwijzing, als de bovenstaande, die nu de invoeging, dan de uitlating voorschrijft, met het beginsel strijdig. Wat voorts de zamentrekking *brer* betreft: men weet, dat Bild. in zijne versen daarvan dikwijls gebruik heeft gemaakt. Ik meen echter, dat zij in het proza geene aanbeveling verdient, en acht haar dus in het Woordenboek voor de spelling, dat alle andere in de poëzij gebruikelijke zamentrekkingen onvermeld laat, niet op hare plaats.

Met betrekking tot het al of niet bezigen der *d* achter *l*, *n* of een klinker, is het eveneens gelegen. Het Woordenboek heeft bij voorb.

• Opziener.

Daalder of daler.

Dunner of dunder.

Toeziener of toeziender.

Viller, of beter vilder.

Volder of voller.

Tienerlei.

Drieërhande.

Drieërlei.

Tweederhande of tweeërhande.

Tweederlei of tweeërlei."

Een blik op het tot nu toe meêgedeelde zal, naar ik meen, tot de overtuiging leiden, dat het » Woordenboek voor de Spelling, volgens Mr. W. Bilderdijk, » voor de »taalliefhebbers, die Bs. stelsel aankleven, » en op

wier »menigvuldig aanzoek,» de heer Immerzeel het werk heeft doen vervaardigen, geen naauwkeurige en naar behooren teregtwijzende gids mag heeten. En nog heb ik de zwaarste grieve niet genoemd, die ik tegen dat Woordenboek heb in te brengen: het is daarenboven een ontrouwe, een misleidende gids; het schrijft bij verscheidene woorden eene spelling voor, strijdig met des auteurs voorbeeld en leer tevens.

Het is bekend, dat B. zich steeds een voorstander heeft betoond van het gebruik der *t* in het zelfst. naamw. *aart* (indoles), met de daarvan afgeleide woorden *aarten* en *aartig*; zoowel als in den uitgang *aart*, *ert*. Van den laatste zegt hij ergens 1), dat hij volstrekt geen *d* toelaat. In hoe verre het Woordenboek zijnen auteur in dit opzigt getrouw is gebleven, bewijzen de volgende artikels, die ik er letterlijk uit overneem:

- Aard, *natuurlijke gesteldheid*, z. n. V. [Lees: M.]
- Aart, z. n. M.
- Landaart, z. n. M.
- Aarden of aarten, o. w. gelijkvl.
- Ontaarden of ontaarten, o. w. gelijkvl.
- Veraarden of veraarten, o. w. gelijkvl.
- Aardig.
- Boosaardig, boosaartig.
- Goedaartig.
- Kwaadaartig.
- Onaardig of onaartig.
- Wreedaartig.
- Zachtaardig of zachtaartig.
- Bastaard, *betw* bastaart of bastert, z. n. M.
- Mostaard, mostert, z. n. M.
- Ponjaard of ponjaart, z. n. M. ponjaarden en ponjaards.
- Spanjaard of spanjaart, z. n. M."

1) Verkl. Geslacht. op *aart*. Zie ook Verh. o. d. Gesf. bl. 163.

In plaats van de Siegenbeeksche spelling *doorgaans*, *volgens*, *wegens*, was B. gewoon die van *doorgaands*, *volgends* en *wegends* te gebruiken en te verdedigen 1). Het Woordenboek heeft :

- Doorgaans, byw.
- Volgens, voorzetsel.
- Naar, tot, *volgends*.
- Wégens, voorzetsel."

In de Spraakleer (bl. 57) verklaarde B. het woord *fluks* met de *x* te verkiezen, en bl. 131 wordt het bijvoegl. naamw. *lakensch* stellig afgekeurd en door *lakenen* vervangen; doch het Woordenboek heeft :

- Fluks, byw.
- Lakensch, byv. n."

De Spraakleer leert (bl. 190) te regt, dat in de vervoeging der ongelijkvloeiende werkwoorden de *ÿ* tot *e* overgaat; en het Woordenboek heeft :

- Hijsen, *wy heesen*, *ik heb geheesen*.
- Krijschen, *wy kreeschen*, *ik heb gekreeschen*.
- Smijten, *wy smeeten*, *ik heb gesmeeten*."

In de Beginsels der Woordvorsching wordt, bl. 54, be-
wezen, dat *gele* niet *ee*, maar *e*; bl. 59, dat *gedogen*
en bl. 65, dat *thronen* de enkele *o* behooren te heb-
ben; desniettegenstaande heeft het Woordenboek :

- Geel, gesler.
- Geelen, *geel worden of gaal maken*.
- Gedogen of gedoogen.
- Throon, *thronen*."

De Verkl. Geslachtlijst spelt : *kruit* (buskruit), *lauwrier*,
lieverei en *malvezy*; het Woordenboek gensch op zijn
Siegenbeeksch :

1) Zie Spraakl. bl. 410. Taal- en Dichtk. Verscheid. III. 100.

- Buskruid, z. n. O.
- Laurier, z. n. M.
- Liverei, z. n. V.
- Malvezei, z. n. M."

Hoe B. over het bezigen van *g* vóór de *t* dacht, weet men, en ik wenschte, dat al zijne afwijkingen op zulke goede gronden steunden als die van *klacht* voor *klagt*, *gezicht* voor *gezig* enz. Bepaaldelijk gaf hij meermalen zijne afkeuring te kennen wegens de spelling van *ligt* (levis). In 1820 zeide hij er van: »dit stuit mij geweldig" 1); en in een geschrift van 1831, en dus na het Woordenboek uitgekomen, noemt hij het »volstrekt dwaas" 2); en toch heeft het Woordenboek, met eene zonderlinge bijvoeging:

• *Ligt, (gelijk velen thans schrijven), byv. n. als niet zwaar."*

Na al het aangevoerde geloof ik met grond te mogen herhalen, wat ik in 1832 aan den heer Maronier schreef: »men hechte vooral niet aan het Woordenboek, dat dikwijls op een dwaalspoor leiden zou, en aanwijzingen bevat, strijdig met Bs. uitgedrukte gevoelens." Ik maak echter daarvan, nu zoo min als toen, een verwijt ten aanzien van *Bilderdijk*; maar wel ten aanzien van den heer *Immerzeel*, die zijn' vriend in diens ouden dag zulken arbeid niet had moeten opdragen. Het denkbeeld zelfs van dergelijk Woordenboek te vervaardigen, strijdt tegen het *Bilderdijsche* systeem, dat geen naschrijven, maar nadenken op den voorgrond zet, en in alle gevallen geen bepaald voorschrift gedooft. Wie zich niet in staat acht de spelling van *Bilderdijk* uit zijne beginselen te leeren kennen, maar daartoe de hulp van een Woordenboek behoeft, schrijve getrouwelijk *Siegenbeek* na en hij zal veel beter doen.

1) Perzius Hekeldichten, bl. 69.

2) Beginsels der Woordvorsching, bl. 49.

H. Tollens, Gz.

J. Ammerzel junior, scul.